

บทที่ 11
พฤติกรรมทางศาสนา

ความนำและลักษณะ	267
ความหมายของพฤติกรรมศาสนา	268
พฤติกรรม-วัฒนธรรม : ประเภทพฤติกรรม	268
วัฒนธรรม-ผลิตผลจากพฤติกรรม	269
ประเภทวัฒนธรรม	271
พฤติกรรมในรูปปทัสถานทางสังคม	271
กระสวนพฤติกรรมทางศาสนา	274
- วิถีประชา	274
- เทคนิควิถี	275
- เทคนิคแท้	276
- เทคนิคประกอบ	276
- จารีต	277
- ประเพณี	278
- สถาบันต่าง ๆ	278
- กติกาหรือข้อตกลง	279
- กฎหมาย	279
- การรณรงค์	279
- พิธีกรรม	280

บทที่ 11

สาระสังเขป

การนับถือศาสนาของมนุษย์ อันเป็นที่ยอมรับกันนั้น ส่วนใหญ่คือการแสดงออกตามความเชื่อที่มีอยู่ต่อศาสนา การยอมรับศาสนาที่แสดงออกให้เห็นอย่างเด่นชัดก็คือพฤติกรรมทางศาสนา อันเป็นการแสดงออกให้ปรากฏในรูปแบบต่าง ๆ ตามกระบวนแห่งพฤติกรรมทางศาสนา

พฤติกรรมตามกระบวนแห่งพฤติกรรมทางศาสนา ส่วนใหญ่จะมีทั้งพฤติกรรมอันเป็นแบบดั้งเดิมที่มนุษย์นำมาประพฤติปฏิบัติอันสืบเนื่องมาแต่บรรพกาลก็ดี ประดิษฐ์คิดค้นขึ้นมาใหม่ตามความเจริญด้านเทคโนโลยีก็ดี มนุษย์ก็นำเอามาใช้ตามความเหมาะสมกับสังคม โดยกำหนดรูปแบบแห่งพฤติกรรมขึ้นมาให้เป็นที่ยอมรับกันในสังคม เช่น วิถีประชาเทคนิควิถี เทคนิคแท้ เทคนิคประกอบ เป็นต้นฯ

วัตถุประสงค์

1. สามารถให้ความกระจ่างเกี่ยวกับพฤติกรรมศาสนาที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมฯ
2. สามารถวิเคราะห์วัฒนธรรม เป็นผลผลิตจากพฤติกรรม
3. สามารถประยุกต์เทคนิควิถีกับเทคนิคแท้ เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมทางศาสนาอย่างไร

บทที่ 11

พฤติกรรมทางศาสนา

(Religious Behavior)

1. ความนำและลักษณะ

ก่อนจะศึกษาเรื่องพฤติกรรมทางศาสนา ควรทำความเข้าใจเรื่องของพฤติกรรมที่แสดงออกตามความเชื่อถือทางศาสนา ก่อน เพื่อจะช่วยให้เกิดความเข้าใจแจ่มแจ้งดีขึ้น ทางสังคมวิทยาถือว่า พฤติกรรมทางศาสนา เป็นพฤติกรรมร่วม หรือพฤติกรรมกลุ่ม อันเป็นการแสดงออกตามความเชื่อทางศาสนา ร่วมกันของบรรดาบุคคลตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป มีลักษณะและวัตถุประสงค์ เป็นต้น ร่วมกันเพื่อการใดการหนึ่ง ในการร่วมพฤติกรรมทางศาสนา กันนี้ ผู้ร่วมแสดงพฤติกรรมทางศาสนาแต่ละท่านอาจจะมีอายุ เพศ และลักษณะอื่น ๆ อย่างเดียวกันก็มี ต่างกันก็มี ร่วมกันโดยความสัมพันธ์ทางสายเลือดก็มี ฉะนั้น การร่วมกันด้านพฤติกรรมทางศาสนา เมื่อมีการแสดงออกตามความเชื่อถือทางศาสนา ร่วมกันแล้ว ก็จัดเป็นพฤติกรรมทางศาสนาทั้งสิ้น

อนึ่ง พฤติกรรมทางศาสนาที่แสดงออกมานั้น จัดเป็นปรากฏการณ์ที่แสดงออกตามประสบการณ์ทางศาสนาที่มนุษย์ยอมรับนับถืออยู่ ซึ่งมีทั้งศาสนาที่ปรากฏในสังคมที่เจริญแล้ว และสังคมที่ยังด้อยความเจริญ เช่น สังคมของคนบางกลุ่ม บางพวก ซึ่งขึ้นอยู่กับระบบความเชื่อถือที่สังคมนั้น ๆ ยอมรับกันอยู่ การแสดงออกตามความเชื่อถือทางศาสนานั้น ก็จัดเป็นพฤติกรรมทางศาสนาเหมือนกัน

2. ความหมายของพฤติกรรมทางศาสนา

2.1 คำว่า "พฤติกรรม" เป็นศัพท์ทางจิตวิทยา ซึ่งหมายถึงการแสดงออกเมื่อมีสิ่งเร้ามากระทบอันเป็นการแสดงตอบสนองต่อสิ่งเร้า แต่สามารถนำมาใช้ในกระบวนการทางศาสนาได้ในเมื่อกล่าวถึงศาสนา อันเป็นการแสดงออกตามความเชื่อถือของมนุษย์

2.2 คำว่า "พฤติกรรม" นี้ มีความหมายไปได้หลายลักษณะด้วยกัน แต่มีลักษณะหนึ่งที่เป็นที่นิยมใช้กันมาก ก็คือการพูดถึงพฤติกรรมที่แสดงออกมาโดย "การกระทำ" หรือ "แสดงออก" ใดๆอย่างหนึ่ง

2.3 การกระทำก็ดี การแสดงออกก็ดี ถือว่าเป็นการแสดงให้ปรากฏจนติดเป็นนิสัย หรือเคยชินอันเป็นที่ยอมรับกันในสังคมนั้น ๆ เช่น การแสดงออกทางอิริยาบถต่าง ๆ ของมนุษย์

2.4 พฤติกรรมนั้น เป็นเพียงอาการกระทำที่แสดงออกให้ปรากฏเท่านั้น ซึ่งการกระทำที่แสดงออกมานี้ เป็นผลที่เกิดจากแรงกระตุ้นภายในอันเกิดจากการเร้าอย่างใดอย่างหนึ่ง เพื่อเป็นการตอบสนองต่อสิ่งเร้า นั้น เมื่อเป็นดังนี้ พฤติกรรมทางศาสนาจึงจัดเป็นพฤติกรรมที่แสดงออกของกลุ่มคนที่นับถือศาสนาเดียวกัน หรือพฤติกรรมร่วม ซึ่งเป็นเรื่องของคนหมู่มาก ที่ผู้แสดงพฤติกรรมออกเหล่านั้นต่างมีจิตร่วมในพฤติกรรมเดียวกัน

2.5 จากนิยามดังกล่าวข้างต้นเหล่านี้เอง การแสดงออกที่ถือว่าเป็นพฤติกรรมทางศาสนา จึงต้องมีรูปแบบของพฤติกรรมที่แสดงออกตามความเชื่อถือทางศาสนา รูปแบบของพฤติกรรมตามลักษณะนี้ เรามักเรียกกันว่า "วัฒนธรรม" ซึ่งถือว่าเป็นพฤติกรรมอย่างหนึ่งทางสังคม¹

3. พฤติกรรม-วัฒนธรรม : ประเภทของพฤติกรรม

การที่มนุษย์อยู่ร่วมในสังคมนั้น จำต้องมีสื่อความหมายสำหรับสังคม เพื่อให้สมาชิกของสังคมได้รู้จักเข้าใจสื่อความหมายนั้น ๆ โดยมีกระบวนการแสดงออกในรูปแบบอันสมาชิกแต่ละสังคมจะเข้าใจสื่อความหมายนั้น ๆ ได้ ลักษณะอย่างนี้ จัดเป็นพฤติกรรม

¹ Kimball Young and Raymond W. Mack, *Systematic Sociology, Text & Readings*, (New Delhi, East-West Press Pvt. Ltd., 1972), p.38

การที่จะแสดงออกทางพฤติกรรมนั้น จำต้องมีรูปแบบสำหรับกรนั้นโดยเฉพาะ รูปแบบทางพฤติกรรมก็ดี ผลิตผลของพฤติกรรมก็ดี เราเรียกว่า วัฒนธรรม สำหรับพฤติกรรมนั้น มีลักษณะที่พอแยกเป็นประเภทตามลักษณะได้ 2 ประการด้วยกัน² คือ

3.1 พฤติกรรมปกปิด (Covert behavior) พฤติกรรมประเภทนี้เรามักจะถือว่าเป็นพฤติกรรมที่ไม่ค่อยจะเปิดเผยให้ปรากฏภายนอก โดยเฉพาะอย่างยิ่งทางด้านกายภาพ เช่น การคิดวางแผนโครงการอย่างใดอย่างหนึ่ง เป็นต้น พฤติกรรมประเภทนี้เป็นพฤติกรรมที่รู้เฉพาะตัวบุคคล

3.2 พฤติกรรมเปิดเผย (Overt behavior) เป็นพฤติกรรมที่ปรากฏให้บุคคลอื่น ๆ เห็นได้ เช่น การอยู่ในอิริยาบถต่าง ๆ มียืน เดิน นั่ง นอน เป็นต้น พฤติกรรมประเภทนี้จึงเป็นพฤติกรรมที่บุคคลอื่นสามารถรู้เห็นและเข้าใจได้ จะอย่างไรก็ตาม วัฒนธรรมนั้นถือว่าเป็นแบบอย่างแห่งพฤติกรรมอันเกิดจากผลิตผลของพฤติกรรมที่มนุษย์แสดงออกมา ฉะนั้น ทางสังคมศาสตร์จึงจัดวัฒนธรรมเป็นพฤติกรรม เพราะถือว่าเป็นการแสดงออกตามรูปแบบอย่างใดอย่างหนึ่ง

4. วัฒนธรรม : ผลิตผลจากพฤติกรรม

ดังเป็นที่ทราบแล้วว่า พฤติกรรมนั้น เป็นการแสดงออกตามรูปแบบอย่างใดอย่างหนึ่ง ซึ่งผลิตผลแห่งการแสดงออกนั้น จัดเป็นวัฒนธรรม โดยมีการจัดประเภทออกตามลักษณะของวัฒนธรรม³ ดังนี้

4.1 ภาษาพูด (speech) หมายรวมทั้งภาษาและวรรณคดี ฯลฯ

4.2 สิ่งที่เกี่ยวข้องกับวัตถุ (Material Traits) แยกออกเป็น :

4.2.1 อาหารและการรับประทานอาหาร

4.2.2 ที่อยู่อาศัย

4.2.3 การคมนาคมและการขนส่ง

4.2.4 เครื่องแต่งกาย

²ดูรายละเอียดใน บรรพต วีระสัย, สังคมวิทยา-มานุษยวิทยา, (ร.พ.มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2520), น.43-59

³Joseph S. Roucek and Roland L. Warren, *Ibid.*, p.15

สุชีพ ปุญญานุภาพ, (อ้างแล้ว) น.136-138

4.2.5 เครื่องมือเครื่องใช้

4.2.6 อาวุธยุทโธปกรณ์

4.2.7 อาชีพและอุตสาหกรรม

4.3 ศิลปะ (Art) แยกเป็นประเภทได้ดังนี้ :

4.3.1 การแกะสลัก

4.3.2 การระบายสี

4.3.3 การวาดเขียน

4.3.4 ดนตรี ฯลฯ

4.4 นิยายปรัมปราและความรู้วิทยาการต่าง ๆ (Mythology and Scientific knowledge)

เช่น นิทานพื้นบ้าน เป็นต้น

4.5 การปฏิบัติทางศาสนา (Religious practice) แยกออกเป็นประเภทต่าง ๆ พอสรุปได้ดังนี้ :

4.5.1 แบบพิธีกรรม

4.5.2 การปฏิบัติต่อคนเจ็บ

4.5.3 การปฏิบัติต่อคนตาย

4.6 ครอบครัวและระบบทางสังคม (Family and Social system) แยกตามลักษณะ

ดังนี้ :

4.6.1 แบบการแต่งงาน

4.6.2 วิธีนับวงศ์ญาติ

4.6.3 การรับมรดก

4.6.4 เครื่องควบคุมทางสังคม (เช่น ระเบียบข้อบังคับ)

4.6.5 กีฬาและการเล่นต่าง ๆ

4.7 ทรัพย์สินสมบัติ (Properties) แยกออกเป็น :

4.7.1 จัดแยกตามประเภทลักษณะทรัพย์สิน

ก. สंहारิมทรัพย์สิน (ทรัพย์สินเคลื่อนที่ได้)

ข. อสังหาริมทรัพย์สิน (ทรัพย์สินเคลื่อนที่ไม่ได้)

4.7.2 มาตรฐานการตีราคาและแลกเปลี่ยน

4.7.3 การค้า

4.8 รัฐบาลและการปกครอง (Government) แยกออกเป็น :

4.8.1 รูปลักษณะทางการเมือง

4.8.2 กระบวนการเกี่ยวกับศาลและกฎหมาย

4.9 การสงคราม กล่าวถึงระบบของสงครามว่ามีขั้นตอนในการสงครามในลักษณะ
อย่างไรบ้าง

5. ประเภทวัฒนธรรม

การศึกษาเรื่องประเภทของวัฒนธรรม ควรทำความเข้าใจเสียก่อนว่า ในการ
จัดประเภทของวัฒนธรรมนั้น คำนึงถึงรูปลักษณะที่ปรากฏเป็นสำคัญ ฉะนั้น ในการจัด
ประเภทวัฒนธรรมจึงมีรูปลักษณะเป็น 2 คือ :

5.1 วัฒนธรรมทางวัตถุ (Material culture) เป็นผลผลิตทางวัฒนธรรม เช่น รูปเคารพ
ทางศาสนา สิ่งของเครื่องใช้ อาคาร เครื่องบริการความสุขต่าง ๆ เป็นต้น ซึ่งมนุษย์
ประดิษฐ์ขึ้นมาใช้สนองความต้องการของตน

5.2 วัฒนธรรมทางอวัตถุ (Non-material culture) ได้แก่ ความเชื่อถือทางศาสนา
ขนบธรรมเนียม ความคิด คติธรรม เป็นต้น วัฒนธรรมประเภทนี้ ส่วนมากเน้นหลักด้าน
นามธรรม ซึ่งไม่สามารถจะสัมผัสทางกายได้

6. พฤติกรรมในรูปของปทัสถานทางสังคม

พฤติกรรมทางศาสนา เป็นการแสดงออกด้านความเชื่อถือศาสนา ซึ่งเรามักจะ
ประพฤติกฎปฏิบัติกันเป็นประจำ จริงอยู่ แม้ว่าพฤติกรรมนั้นจะเกิดจากการแสดงออกให้
ปรากฏ จะโดยอัตโนมัติ หรือแรงกระตุ้นจากสิ่งเร้าก็ตาม ถือเป็นพฤติกรรม มีรูปแบบ
แตกต่างกันออกไปตามการยอมรับของสังคม ในการจัดรูปแบบพฤติกรรมทางศาสนานั้น
เราอาจจำแนกออกได้ตามรูปของปทัสถานทางสังคม มีรูปแบบ 3 รูปแบบ⁴ ด้วยกันคือ :

6.1 ขนบธรรมเนียม⁵ (Customs) จัดเป็นวิถีหลักแห่งการกระทำบางสิ่ง อันเป็นที่
ยอมรับกันทางสังคม มีลักษณะที่ควรทราบ ดังนี้

⁴ Joseph S. Roucek and Roland L. Warren, *Ibid.*, p.21

⁵ กุทัย หิรัญโต, *สังคมวิทยาประยุกต์*, (โอเดียนสโตร์, 2519), น.223-226

6.1.1 พุทธถึงนิสัยของคนส่วนใหญ่ในสังคม⁶ มักจะปรากฏเฉพาะเขตวัฒนธรรมใดเขตวัฒนธรรมหนึ่ง ซึ่งมีอยู่มากมาย แตกต่างกันไปตามวัตถุประสงค์ของแต่ละกลุ่ม

6.1.2 เป็นเรื่องของบุคคลที่จะพึงปฏิบัติ ต่อกันตามกาลโอกาสที่เหมาะสมที่ควรอันเป็นแบบความประพฤติที่สังคมยอมรับ ซึ่งเป็นวิธีการปฏิบัติต่อกันส่วนบุคคล อันเป็นความสัมพันธ์ทางสังคม (Social relation) ที่บุคคลเพียง 2-3 คน จะพึงปฏิบัติต่อกันตามโอกาสและสถานะ

6.1.3 เป็นการปฏิบัติที่เป็นไปตามความเคยชิน หากจะมีบุคคลใดบุคคลหนึ่งกระทำผิดขนบธรรมเนียมบ้าง คนอื่นมักจะไม่ถือว่าเป็นความผิดร้ายแรง และมักจะไม่มีการทำโทษ (sanction) เพราะถือว่าเป็นเรื่องส่วนตัวบุคคลมิใช่เป็นเรื่องส่วนรวมสังคมไม่ได้รับความเสียหายหรือกระทบกระเทือนด้วย

6.1.4 จัดเป็นวัฒนธรรมรูปหนึ่ง ซึ่งมีลักษณะเป็นเรื่องการปฏิบัติตนในทางส่วนตัว หรือเป็นเรื่องของบุคคลที่ปฏิบัติต่อกันเป็นส่วนบุคคล และบุคคลในสังคมได้ยอมรับและปฏิบัติกัน

6.1.5 อย่างไรก็ดี ขนบธรรมเนียม ยังเป็นสัญลักษณ์บอกความเป็นพวกเป็นกลุ่มเกี่ยวกันของผู้ที่ยึดถือขนบธรรมเนียมเดียวกัน และขนบธรรมเนียมของแต่ละสังคมยังเกิดขึ้นโดยความเคยชิน มีเหตุผลเฉพาะตัว และยังไม่เป็นการบีบบังคับจิตใจสมาชิกอีกด้วย

6.2 วิถีประชา (Folkways) จัดเป็นรูปแบบของพฤติกรรมที่ประพฤติปฏิบัติกันในสังคมหนึ่ง และมักจะถือกันว่าเป็นวิถีแห่งการกระทำบางสิ่งบางอย่างที่เหมาะสมโดยสังคมนั้น ๆ จะอย่างไรก็ดี โดยการใช้ประโยชน์ทั่วไป วิถีประชามักจะถือกันว่ามีผลบังคับน้อยกว่าจารีต⁷ มีสาระที่ควรศึกษาดังนี้

6.2.1 วิถีประชาจัดเป็นการดำเนินชีวิตหรือความเป็นอยู่ของผู้คนสมัยหนึ่ง ๆ ซึ่งปฏิบัติกันมาเป็นธรรมเนียมประเพณีอย่างนั้น โดยคำนึงถึงความเหมาะสมควรเป็นสำคัญ สิ่ง que ทุกคนพึงปฏิบัติ แต่ถ้าหากผู้ใดฝ่าฝืนก็ไม่มีการลงโทษอย่างรุนแรงแต่อย่างใด เพราะวิถีประชานั้นไม่เกี่ยวกับความปลอดภัยของสังคม

6.2.2 ศาสตราจารย์ William Graham Sumner กล่าวว่า วิถีประชานั้น เกิด

⁶บรรพต วีระชัย, (อ้างแล้ว), น.310-311

⁷Joseph S. Roucek and Roland L. Warren, *Ibid.*, p.21

ขึ้นเองโดยไม่มีใครวางแผน เกิดขึ้นด้วยความจำเป็นในการอยู่รอด วิธีปฏิบัติต่าง ๆ เมื่อได้ผลก็มีคนปฏิบัติจน และมีการสืบทอดไปยังคนรุ่นต่อ ๆ ไป

6.2.3 วิถีประชาของมนุษย์ มักผิดแปลกไปตามเผ่าพันธุ์และสถานที่อยู่ ที่เป็นเช่นนี้ เพราะแต่ละชนชาติได้ค้นพบวิธีการต่อสู้หรือการครองชีวิต เมื่อได้พบวิธีดังกล่าว นั้นแล้ว ก็มักไม่ยอมเปลี่ยน วิถีประชาของคนบางชาติพันธุ์ จึงคงที่อยู่เป็นเวลานาน วิถีประชาของสังคมใหม่มักเปลี่ยนได้ง่ายกว่า

6.2.4 วิถีประชา ได้แก่การปฏิบัติและขนบธรรมเนียมที่ยึดถือกันทั่ว ๆ ไป หากไม่ปฏิบัติตามแล้วก็มีโทษอย่างไม่เป็นทางการ ได้แก่ การถูกกีดกันหรือไม่ยอมรับเข้าเป็นพวกด้วย⁸

6.3 จารีต (Mores) เป็นปทัสถานทางสังคมรูปหนึ่ง ซึ่ง sumner กล่าวว่า เกี่ยวข้องกับเรื่องต้องห้ามในสังคม คือจารีต เป็นข้อบังคับที่มีผลสะท้อนรุนแรงมากหากไม่กระทำตาม มีลักษณะที่ควรรู้อย่างนี้ :

6.3.1 จารีต จัดเป็นขนบธรรมเนียมประเพณีที่เกี่ยวกับสวัสดิการ หรือความปลอดภัยของกลุ่มชน จัดเป็นข้อผูกพันและมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับค่านิยมในสังคม

6.3.2 มักฝังอยู่ในจิตใต้สำนึกของสมาชิกในสังคม ซึ่งมีข้อกำหนดตัวลงไปว่าอะไรถูกหรือผิด อะไรเป็นบุญหรือบาป โดยไม่ต้องบอกเหตุผล ดังนั้น จารีตจึงเกี่ยวข้องกับชีวิตทางอารมณ์ของคนเรามาก

6.3.3 จารีตมีปรากฏในทุกสังคม ซึ่งขึ้นอยู่กับความนิยมของสังคม

6.3.4 ในการฝ่าฝืนจารีต มักมีโทษในลักษณะ :

ก. โทษจากสังคม เช่น สังคมไม่ยอมติดต่อด้วย ถูกประณามจากสังคม เป็นต้น

ข. โทษจากบ้านเมือง ในเมื่อการฝ่าฝืนนั้นเป็นภัยต่อความสงบเรียบร้อยของรัฐ ซึ่งการได้รับโทษนั้นเป็นการได้รับอย่างเป็นทางการ

ค. โทษเกิดจากความสำนึกนำ ในเมื่อฝ่าฝืนไปแล้วเกิดความรู้สึกรับผิดชอบ เช่น เกิดความละอาย เป็นต้น

ง. โทษบางประเภทที่ไม่รุนแรงนัก อาจได้รับเพียงคำกล่าวตักเตือนจากสังคม

⁸บรรพต วีระชัย, (อ้างแล้ว), น.311-312

กระสวนพฤติกรรมทางศาสนา

(Patterns of Religious Behavior)

กระสวนพฤติกรรมศาสนา เป็นรูปแบบของพฤติกรรมประเภทหนึ่ง ที่ใช้เป็นแนว
ดำเนินและกำกับพฤติกรรมของสังคมมนุษย์ โดยอาศัยอิทธิพลศาสนา ซึ่งนักสังคมวิทยา
ได้นำมารวบรวมไว้ แล้วนำมาจัดเป็นหมวดหมู่ที่แสดงถึงกิริยาและปฏิบัติกริยา อันเป็นการ
แสดงออกร่วมกันของกลุ่ม รูปแบบของพฤติกรรมเหล่านี้ เป็นที่ยอมรับกันทั่ว ๆ ไป จะ
ขอรวบรวมมาจากที่ต่าง ๆ ตามที่มีปรากฏอยู่ เพื่อเป็นแนวในการศึกษา และความเข้าใจ
แก่ผู้ใดต่อการศึกษา ดังนี้.-

1. วิถีประชา (Folkways)

เป็นการดำเนินชีวิต หรือความเป็นอยู่ของผู้คนในสมัยหนึ่ง ๆ ซึ่งปฏิบัติกันมาเป็น
ธรรมเนียมประเพณีอย่างนั้น สิ่ง que ทุกคนในสังคมพึงปฏิบัติ แต่ถ้าหากผู้ใดฝ่าฝืน ก็ไม่มี
การลงโทษรุนแรงแต่อย่างใด เพราะวิถีประชา นั้นไม่เกี่ยวข้องกับความปลอดภัยของสังคม⁹
เช่น การเชื่อเรื่องศาลพระภูมิของชาวไทย การนิยมเครื่องราง ของขลัง เป็นต้น ใครจะมี
ก็ได้ ไม่มีก็ได้ ขึ้นอยู่กับความพอใจของคน นอกจากนี้ วิถีประชา ยังเป็นการแสดงออก
ให้ปรากฏให้เห็นกันทั่วไป ที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์ โดยแสดงออกในรูปแบบต่าง ๆ กัน และ
รวมถึงปัจจัยต่าง ๆ ที่จำเป็นต่อการดำรงชีพของมนุษย์ เช่น เครื่องนุ่งห่ม การแสดง
ความรื่นเริง การมีนิสัยเกี่ยวกับอาหาร เช่น การประกอบอาหาร การถนอมอาหาร การ
รับประทานอาหาร เป็นต้น และรวมถึงการนับถือโชคลางต่าง ๆ อีกด้วย¹⁰ วิถีประชา นี้ ยัง
เป็นที่ยอมรับกันในรูปพฤติกรรมที่เหมาะสม ซึ่งปฏิบัติกันมาจนติดเป็นความเคยชิน และ
เป็นที่ยอมรับกันว่ามีผลบังคับน้อยกว่าจารีต¹¹ (Norms)

⁹ประสาท หลักศิลา, สังคมวิทยา, (สำนักพิมพ์ก้าวหน้า, 2511), น.426

¹⁰F.J. Brown, *Educational Sociology*. (2nd ed., 4th printing, Prentice-Hall, 1970), p.72-73

¹¹Joseph S. Roucek & Roland L. Warren, *Sociology - An introduction*, Littlefield, Adams & Co., 1963

วิถีประชาที่เกี่ยวกับพฤติกรรมทางศาสนา มักปรากฏให้เห็นเสมอ โดยมากเป็น
เรื่อง :

1.1 เกี่ยวกับวัตถุ เป็นการยอมรับวัตถุชนิดใดชนิดหนึ่ง อันเป็นสัญลักษณ์ทาง
ศาสนาที่ยอมรับกันทั่วไป วิถีประชาที่เกี่ยวกับวัตถุนี้ รวมไปถึงอะไรก็ได้ ที่ปรากฏในรูป
ของกายภาพ และนำมาใช้เป็นการแสดงออกในรูปของพฤติกรรมทางศาสนา มีตัวอย่างที่
เห็นง่าย ๆ เช่น การยอมรับเครื่องราง ของขลัง การยอมรับรูปเคารพทางศาสนา เป็นต้น

1.2 เกี่ยวกับสภาพแวดล้อม หรือปรากฏการณ์แวดล้อม ได้แก่ การยอมรับปรากฏ-
การณ์ธรรมชาติบางชนิด หรือสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติบางประเภท เป็นต้น เป็นเครื่อง
ยึดถือ โดยอาศัยเป็นเครื่องบอกเหตุ สำหรับทำนายเหตุการณ์ หรือบอกกลางต่าง ๆ เช่น
จิ้งจกหัก สัตว์เลื้อยคลานวิ่งผ่านหน้า เป็นต้น

1.3 ความผิดปกติของปรากฏการณ์ธรรมชาติ ตามปกติ มนุษย์จะมีประสบการณ์
ธรรมชาติอย่างสม่ำเสมอ จนเกิดความเคยชินขึ้น เมื่อมีปรากฏการณ์อื่นอันผิดจากที่เคย
ประสบมา ก็มักจะถือเป็นกรณีพิเศษ เช่น กลัวออกปลีกลางลำต้น คนมีหาง เป็นต้น

1.4 เกี่ยวกับกาลเวลา เป็นการถือกำหนดเวลาที่คิดว่าเหมาะสมที่จะกระทำกิจการ
ต่าง ๆ เช่น การถือฤกษ์ยาม การแสดงกิจกรรมทางศาสนาตามกาลโอกาส เป็นต้น

2. เทคนิควิถี (Technicways)

เป็นกระสวนหรือพฤติกรรมที่เกิดขึ้นพร้อม ๆ กับความเจริญทาง Technology รูป
แบบพฤติกรรมประเภทนี้ เป็นพฤติกรรมใหม่ที่เกิดขึ้นมาพร้อมกับมนุษย์รู้จักใช้เครื่องมือ
ทาง Technology เช่น การมีเครื่องรางติดรถยนต์ การขับรถ ต้องปฏิบัติตามกฎจราจร
การอยู่กับเครื่องจักรกล ต้องปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ มิฉะนั้น จะก่อให้เกิดความเสียหายได้
ต้องรู้จักวิธีการใช้เครื่องจักรกลนั้น ๆ เพราะฉะนั้น เทคนิควิถีจึงเป็นเรื่องของการสร้าง
รูปแบบพฤติกรรม ตามความจำเป็นของเครื่องจักรกลนั้น ๆ

ด้านศาสนา เทคนิควิถีมีส่วนเข้ามาเกี่ยวข้องกับสังคมในรูปของการสนองสมาชิก
สังคม มีสำนึกนำด้านการใช้เครื่องมือทาง Technology ให้เป็นไปตามกฎระเบียบข้อบังคับ
ของสังคม

¹²บรรพต วีระสัย, สังคมวิทยา-มานุษยวิทยาเบื้องต้น, หมายเลขการพิมพ์ 2060, (ร.พ.มหาวิทยาลัยรามคำแหง,
2520), น.313

เรื่องเทคนิควิถีนี เป็นการนำผลิตผลที่เกิดขึ้นจากความเจริญด้านเทคโนโลยีมาใช้ในสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่เกี่ยวข้องกับศาสนา ก็นำมาใช้ให้เหมาะสมกับสภาพของแต่ละศาสนา จะเห็นได้จากการนำเอาวิทยาการใหม่ ๆ มาใช้กับศาสนาหลายประเภท เช่น เครื่องดนตรี อุปกรณ์ไฟฟ้า เป็นต้น

3. เทคนิคแท้

เป็นรูปแบบทางพฤติกรรมประเภทหนึ่ง ซึ่งเกิดจากความสามารถของมนุษย์เอง และความสามารถนี้ มีเฉพาะตัว ซึ่งอาจเป็นทั้งความชำนาญ (skill) หรือพรสวรรค์ (gift)

เทคนิคแท้ เป็นพฤติกรรมที่ใช้อุปกรณ์ประกอบก็มี เช่น การทำเกษตรกรรม เราใช้ที่ดิน พืชพันธุ์ แรงงาน เครื่องมือหรืออุปกรณ์ต่าง ๆ ทำตามกระบวนการทำเกษตรกรรม ส่วนจะได้ผลิตผลหรือไม่ ขึ้นอยู่กับธรรมชาติอันเป็นสภาพแวดล้อม เช่น ดิน ฟ้า อากาศ เป็นต้น

การนำเทคนิคแท้มาใช้ทางศาสนานั้น มักจะปรากฏในรูปของการแสดงออก ตามรูปแบบแห่งความเชื่อถือ อันมีศรัทธาเป็นพื้นฐาน เช่น การเคารพ กราบไหว้ หรือการแสดงออกในรูปอื่นใด เช่น ความขยันประกอบกิจการงาน เป็นต้น อันเป็นที่รู้จักกันในสังคมนั้น ๆ

4. เทคนิคประกอบ หรือเทคนิคเสริม

เป็นรูปแบบหนึ่งของพฤติกรรมทางศาสนา โดยการแสดงออกทางพฤติกรรมนั้น มุ่งผลด้านจิตใจ การแสดงออกประเภทนี้ บางครั้งก็สมประสงค์ บางครั้งก็ไม่สมประสงค์ แต่ต้องกระทำเพราะมุ่งหวังความสมประสงค์ การแสดงออกประเภทนี้ มีความหวังรออยู่เบื้องหน้า ตัวอย่างของเทคนิคประกอบ เช่น การสอบไล่ ในฐานะที่เป็นนักศึกษา เราเตรียมตัวสอบ มีการฟังคำบรรยาย ดูตำราจนเข้าใจพร้อมที่จะสอบ แต่ยังไม่เกิดความมั่นใจ จึงได้กราบไหว้บนบานสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่าง ๆ ที่ตนนับถือ ขอให้ช่วยบันดาลให้สอบได้ เป็นต้น ทั้งนี้เพื่อให้เกิดความมั่นใจนั่นเอง

การใช้เทคนิคประกอบ หรือเทคนิคเสริม ถือเป็นวิธีการอย่างหนึ่งของการยอมรับการขาดความมั่นใจในตนเอง โดยการยอมมอบความมั่นใจที่ตนเองมีอยู่นั้นให้กับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งปรากฏออกมาในรูปต่าง ๆ ที่เรียกรวมกันว่า "สภาวะเหนือธรรมชาติ" ส่วน

วิธีการที่เกี่ยวกับการใช้เทคนิคประเภทนี้จะเป็นอย่างไรนั้น ขึ้นอยู่กับความประสงค์ของสังคมที่จะจัดรูปแบบการแสดงออกทางพฤติกรรม

5. จารีต (Mores)

จารีต เป็นปทัสถานทางสังคมประเภทหนึ่ง ซึ่งแสดงออกในรูปของพฤติกรรมทางศาสนา โดยถือว่าจารีตนั้นเป็นข้อบังคับทางสังคมที่ไม่เป็นลายลักษณ์อักษร มีความสำคัญกว่าวิถีประชา และถือว่าทุกคนในสังคมนั้นต้องประพฤติปฏิบัติตาม หากไม่ปฏิบัติตามทางสังคมจะลงโทษเอง เช่น การไม่คบหาสมาคมด้วย การประจาน เป็นต้น มีผู้ให้ความหมายไว้ต่าง ๆ กัน

5.1 Brown ได้ให้ความหมายของจารีตไว้ว่าเป็นวิถีหรือแบบแห่งความประพฤติทั่ว ๆ ไป ซึ่งกลมกลืนกับอารมณืที่ได้วิวัฒนาการขึ้นมา และเกี่ยวเนื่องกับแนวคิดต่าง ๆ ทั้งที่ถูกต้องและผิด¹³

5.2 ศาสตราจารย์เกษม อุทยานิน¹⁴ ให้ความเห็นว่า จารีตเป็นข้อประพฤติปฏิบัติ เพื่อให้มีผลบังคับทางวินัยของสมาคมหรือศาสนา และถือว่าสำคัญกว่าประเพณี และมีสาระสำคัญ 4 ประการ คือ-

5.2.1 ควบคุมวิถีดำเนินของชีวิตร่วมกันแต่กำเนิด การดำเนินชีวิตและความสลายแห่งชีวิต ควบคุมสัมพันธภาพระหว่างเพศ

5.2.2 สัมพันธภาพดังกล่าว เป็นเรื่องสำคัญและมีผลกระทบต่อสังคม ชุมชนชนจนมีหลักกำหนดผิดถูก

5.2.3 มีอำนาจแข็งขัน และไม่โอนอ่อนผ่อนตามกรณี ใช้บังคับโดยมติแห่งสังคมเป็นปทัสถาน มีอำนาจในทางบังคับอยู่มาก

5.2.4 มีหลักเป็นข้อห้าม ข้ออนุญาต

5.3 จารีต ได้แก่ประเพณี ซึ่งมีการนำมาใช้ปฏิบัติกันในสังคมหนึ่ง โดยถือว่า มีความจำเป็นต่อสวัสดิภาพของสังคมเอง Sumner¹⁵ ได้แสดงลักษณะของจารีตไว้ ดังนี้-

5.3.1 ข้อปฏิบัติเหล่านี้ ถือว่าเป็นข้อปฏิบัติที่ถูกต้อง และทุกคนต้องยอมรับเสมอ เพราะมาตรฐานต่าง ๆ ของความถูกต้องนั้น ถูกนิยามไว้โดยจารีต

¹³F.J. Brown, *Op. cit.*, p.73

¹⁴เกษม อุทยานิน, *สังคมวิทยา*. (พิมพ์ครั้งที่ 3, ร.พ.ของสมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2506), น.6

¹⁵Joseph S. Roucek & Roland L. Warren. *Op. cit.*, p.21

5.3.2 ลักษณะต่าง ๆ ของจารีตนั้น แต่ละประเภทจะแสดงให้เห็นความขัดแย้ง
ที่มีต่อกัน

5.3.3 ถึงอย่างไรก็ตาม จารีตก็ไม่ได้อยู่ภายใต้อำนาจการควบคุมที่มีเหตุผล

5.3.4 จารีตนั้นไม่ได้ตั้งอยู่บนพื้นฐานแห่งศรัทธา อุดมคติ สัทธ ศาสนา และ
ปรัชญา แต่พัวพันกับวิธีการอื่น ๆ

5.3.5 จารีตนั้น อาจเปลี่ยนแปลงได้โดยปราศจากกฎเกณฑ์ ในเมื่อภาวะแห่ง
การดำรงชีพเปลี่ยนแปลงไป

6. ประเพณี (Customs)

ประเพณี เป็นพฤติกรรมทางสังคมรูปแบบหนึ่ง โดยพฤติกรรมนั้น เป็นวิถีทางที่
นำมาใช้กันในสังคม พฤติกรรมที่เกี่ยวกับประเพณีนี้ เป็นพฤติกรรมที่ไม่เป็นลายลักษณ์
อักษรคล้ายจารีต แต่ผลบังคับใช้ต่ำกว่าจารีต ใครจะประพฤติปฏิบัติหรือไม่ขึ้นอยู่กับ
บุคคลผู้เป็นสมาชิกในสังคม

ในเรื่องนี้ ตามปกติเราถือกันว่าการกระทำบางอย่างที่ยอมรับกันโดยสังคม ส่วน
มากจะใช้ในความหมายรวมกันของพฤติกรรมที่แสดงออกในรูปแบบต่าง ๆ โดยการยอมรับ
รับของสังคมนั้น ๆ จะอย่างไรก็ตาม ประเพณีบางครั้ง มีการใช้ร่วมกัน โดยใช้เป็นคำรวม
ในหลาย ๆ ประการที่เราจำต้องยอมรับด้วยว่าเป็นองค์พิธีการ ไม่ว่าจะเป็นการใช้สำหรับ
กลุ่มสามัญหรือกลุ่มเกิดใหม่ก็ตาม ถือว่าเป็นกลุ่มที่รวมกันเป็นประเพณีขึ้น

ฉะนั้น คำนี้ยังไม่เพียงพอที่จะใช้แยกรูปแบบทางวัฒนธรรม¹⁶ อย่างไรก็ตาม ประเพณี
นี้ เป็นเพียงการแสดงออกในรูปแบบที่สังคมกำหนดขึ้นมาเท่านั้น

7. สถาบันต่าง ๆ (Institutions)

เป็นกระสวนแห่งพฤติกรรมที่ครอบคลุมถึงความต้องการหรือความประสงค์โดย
เฉพาะ ครอบครัวนั้นถือว่ามีความประสงค์ทางสถาบันมากกว่าความเป็นสามัญภรรยาและ
เด็ก ๆ ที่อยู่ในบ้านเดียวกัน จึงรวมเอากระสวนแห่งพฤติกรรมต่าง ๆ เข้าไว้ในกลุ่มเดียวกัน

¹⁶ *Loc. cit.*

เช่น ความกล้าหาญ ความประจบประแจง และการแต่งงาน การรับผิดชอบร่วมกัน การร่วมมือ สถานะความเป็นกลุ่มก้อน และความรัก¹⁷

8. กติกา หรือข้อตกลง (Conventions)

บรรดากฎเกณฑ์ต่าง ๆ ถือเป็นลักษณะทั่วไปของพฤติกรรมซึ่งได้รับการสนับสนุนอย่างสม่ำเสมอ อย่างไรก็ตาม กฏเกณฑ์เหล่านี้เมื่อกล่าวโดยทั่วไปแล้ว เป็นที่ยอมรับกันว่าเป็นแหล่งรวมเอากระสวนแห่งพฤติกรรมไว้ให้สัมพันธ์กัน ซึ่งยึดความสำคัญทางศีลธรรมเพียงผิวเผิน โดยการยอมรับกันง่าย ๆ ประชาชนนั้นยินดีปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ที่แท้จริงมากกว่าอย่างอื่น¹⁸

9. กฎหมาย (Law)

คือพฤติกรรมที่มีกำหนดเป็นลายลักษณ์อักษร ถือว่าเป็นพฤติกรรมที่ทุกคนต้องปฏิบัติตามดังกล่าวแล้ว โดยมีอำนาจพาดพิงไปถึง และใช้อำนาจนั้นบังคับโดยรัฐ รวมทั้งการใช้จารีตต่าง ๆ ที่ไม่เกี่ยวกับกฎหมายด้วย แต่ก็ถือว่ามีอำนาจบังคับโดยอาศัยการยินยอมของสังคม ตามปกติแล้ว กฎบางกฎ อาจจะไม่ได้รับการสนับสนุนโดยจารีตจากประชาชนส่วนใหญ่เลยก็มี¹⁹

10. การรื่นเริง (Ceremony)

เป็นการแสดงออกทางพฤติกรรมทางศาสนาอีกรูปแบบหนึ่ง เป็นพฤติกรรมที่ได้รับความนิยมน้อยกว่ากว้างขวางมากที่สุด การแสดงออกทางพฤติกรรมรูปแบบนี้ มักเกี่ยวกับความหมายทางสัญลักษณ์ที่ทำหน้าที่ระลึกถึงเหตุการณ์ บุคคล หรือตัวแทนแต่ละอย่าง ซึ่งหากจะว่ากันโดยหลักการแล้ว การรื่นเริงก็มีหน้าที่เกี่ยวกับการเน้นเรื่องค่านิยมอย่างแท้จริง ซึ่งต้องไปย้ำกันในเรื่องวัฒนธรรม²⁰

¹⁷F.J. Brown, *Op. cit.*, p.73

¹⁸Joseph S. Roucek and Roland L. Warren, *Op. cit.*, p.22

¹⁹*Loc. cit.* p. 22

²⁰*Loc. cit.* p. 22

11. พิธีกรรม (Ritual)

เป็นแบบอย่างของกระสวนพฤติกรรมอีกรูปแบบหนึ่ง ที่ได้รับความนิยมอย่างกว้างขวาง และได้รับการกล่าวขวัญถึงความเอาใจใส่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่เกี่ยวกับตัวที่แสดงออกทางท่าทาง และถ้อยคำต่าง ๆ ที่มนุษย์สร้างขึ้นมา ซึ่งสิ่งเหล่านี้ล้วนได้รับการเลือกสรรมาอย่างดีโดยเฉพาะ เพื่อต้องการให้เป็นที่ยอมรับตลอดไป พิธีกรรมนี้ ตามปกติแล้วจะประกอบด้วยความหมายที่เกิดจากสัญลักษณ์ และการปฏิบัติโดยการสร้างสรรค์ เป็นการปรากฏด้วยกายภาพ อันได้รับการยอมรับว่าเป็นสิ่งที่มีความสำคัญ ที่จะได้รับการพิจารณาด้วยความเห็นคล้อยตาม และความเกรงกลัวต่ออำนาจลึกลับ²¹

นอกจากนี้ ยังมีพฤติกรรมของกลุ่มอย่างอื่นอีก อันเป็นกระสวนแห่งพฤติกรรมกลุ่มซึ่งถือว่ามีความเป็นไปเพื่อการประพฤติกฎปฏิบัติกันประจำในกลุ่ม ฉะนั้น พฤติกรรมของกลุ่ม จึงปรากฏออกมาในรูปของกระสวนต่าง ๆ ดังได้กล่าวมาแล้ว

²¹ *Loc. cit.* p. 22

คำถามประจำบทที่ 11

1. คำว่า พฤติกรรมศาสตร์ มีความหมายอย่างไร ? ต่างจากคำว่า พฤติกรรมอย่างไร ? อธิบาย ๗
2. คำกล่าวที่ว่า “วัฒนธรรมเป็นผลิตผลจากพฤติกรรม” นั้น ท่านเข้าใจอย่างไร ? มีอะไรบ้าง ? จงชี้แจงให้กระจ่าง ๗
3. วัฒนธรรมตามความเข้าใจทั่ว ๆ ไป แตกต่างกับวัฒนธรรมตามนัยแห่งสังคมศาสตร์อย่างไร ? จงอธิบายพร้อมยกตัวอย่างประกอบคำตอบ ๗
4. ให้อธิบายคำต่อไปนี้พอได้ใจความ.-
 1. ขนบธรรมเนียม
 2. ประเพณี
 3. วิถีประชา
 4. จารีต
 5. ปทัสถานทางวัฒนธรรม
 6. เทคนิควิถี
 7. เทคนิคแท้
 8. กติกา
 9. กฎหมาย
 10. นันทนาการ
5. วัฒนธรรมกับสถาบันมีลักษณะอย่างไร ? จงอธิบายให้เห็นว่ามีความสัมพันธ์กัน ๗